

האביב כבר פה, והיום זה בדיוק הזמן לספור פרפרים

הם מתאפיינים בתעופה עדינה ואסתטית, חיים רק כמה שבועות ובישראל יש 180 מינים מהם. היום מתחילה ספירת הפרפרים השנתית הגדולה

משה גלעד

06 באפריל 2025

צעדנו בפסיעות קטנות וזהירות. לבנין הצנון, פרפר לבן קטן, עמד על פרח ורפרף בכנפיו. עצרתי את הנשימה. רציתי שהוא יישאר שם. רציתי לראות אותו קצת יותר מקרוב, להבחין בפרטים. הפרפר חיך (בדמיוני) ודילג בריחוף קל חמישה מטרים הלאה. עדיין ראיתי אותו. התקדמתי לאט בסבך הצמחייה, מפלס דרך בין הפרחים ביער ראש העין. מעדתי, התייצבתי, עשיתי עוד צעד והפרפר, באותה שיטה שנראתה לי כלגלוג מושלם, ריחף לפרח הבא. כמעט שמעתי אותו אומר "נו, נראה אותך". עמדתי שם בלב הצמחייה שמגיעה עד המותניים ולרגע, כאילו אין דאגה או צער בעולם, ריחפו סביבי חמישה פרפרים לבנים. הבנתי שאין טעם במעקב הסיזיפי. מוטב פשוט לעמוד וליהנות. הם ממילא באים והולכים כמו פרפרים.

למשוררת הפינית הנפלאה אווה קילפי יש ספר ששמו "הפרפר חוצה את הכביש". עשרות שירים מופיעים בספר, רובם לא עוסקים כלל בפרפרים, אבל כמה דווקא כן. בין היתר מופיע בו השיר המושלם שכותרתו "הפרפר מציג את תפישתו ביחס לעולם": "פרחים, ניחוח, צוף, צבעים. / קיץ מלוא העין והלאה. / עף-פורח, חופשי/ וככל שכוחו עומד לו, / אין צורך בהרבה מאוד. / זו האמת" (תרגום רמי סערי, הוצאת כרמל). בשיר אחר היא כתבה: "הפרפרים הגדולים נראים כמו ציפורים/ הקטנים כמו פרחים שעפים".

אני מתלבט על מה אני רוצה להמליץ בפני הקוראים בחום רב יותר – על שיריה של קילפי או על שהות קצרה בשדה עם פרפרים. ככל שהכוח עומד לכם – אל תוותרו על אף אחד מהם. היום מתחילה ספירת הפרפרים השנתית הגדולה. זו הפעם השישית שהספירה מתקיימת והיא תימשך עד 26 באפריל. יוזמיה הם אגודת חובבי הפרפרים, בשיתוף עם מוזיאון הטבע ע"ש שטיינהרדט, רמת הנדיב, החברה להגנת הטבע, קק"ל ורשות הטבע. כחלק מהספירה מוזמן הציבור לזהות ולספור פרפרים בכל מקום בישראל.

כדי להשתתף בספירה כדאי להדפיס או לשמור בנייד את "המדריך הייעודי לספירת הפרפרים הגדולה", שבו מופיעות תמונות של 24 מיני פרפרים בולטים בתקופת האביב. כדי

לספור פרפרים המשתתפים מתבקשים לעמוד 15 דקות במקום שבו בחרו (כל שטח פתוח) ולרשום אילו פרפרים ראו וכמה מכל מין. על הממצאים מדווחים בטופס מקוון (כל המידע נמצא באתר של אגודת חובבי הפרפרים). ההמלצה היא לספור בשעות 9-12. גם אם לא נצפו פרפרים חשוב לציין זאת בטופס. כדאי להתקרב לפרפר כדי לזהותו (המלצה משעשעת). אם אותו פרפר עף וחזר שוב ושוב אין לספור אותו יותר מפעם אחת (קל לומר).

משה לאודון. עיקר ההתפעלות התמקדה בהזדווגות של זוג פרפרי ירוק כנף מפוספס צילום: איתי רון

מניתוח נתוני תוכנית ניטור הפרפרים הלאומית של ישראל, שנאספו בשנים 2010–2022, מתברר שחלה ירידה של כ-30% במספר הפרפרים הנצפים. כמו כן יש ירידה של כ-14% במספר מיני הפרפרים שנצפו. שאלות המחקר שמציגים השנה יוזמי הספירה רבות: האם כמות הגשמים הנמוכה השנה תתבטא בשפע נמוך של פרפרים? האם הגשם המאוחר שירד בדרום הארץ ישפיע על אוכלוסיית הפרפרים שם? ומה יהיו השפעות השריפות בקווי העימות על אוכלוסיות הפרפרים? תוצאות הספירה מסייעות בהבנת השפעות השינויים האקלימיים והסביבתיים על אוכלוסיית הפרפרים. אוכלוסייה זו מעידה על בריאות הסביבה והטבע. הפרפרים רגישים במיוחד לשינויים סביבתיים, ומשמשים סמן ביולוגי להבנת מצב המערכת האקולוגית, הן מבחינת איכות האוויר והן מבחינת שינויים בבתי הגידול.

פרפרים הם חכמים

"לבנין הצנון הוא הפרפר הנפוץ ביותר בישראל", הסביר לי משה לאודון, מורה הדרך שלי באותו יום אביב ביער. הוא גמלאי שעבד שנים רבות בפיתוח תרופות, בעיקר כאלה שמשפרות את השינה. בשנים האחרונות הוא מקדיש את רוב הזמן הפנוי שלו למעקב אחר פרפרים ולצילום שלהם. הוא מצויד במצלמה עם עדשה ארוכה וניכר היטב שהוא בעל ניסיון רב. "רוב הפרפרים שנראה היום הם ממין זה, לבנין הצנון, אבל נראה גם אחרים. הנה, שם, זה לבנין הכרוב. הוא גדול יותר, לבן ומרחף קצת אחרת".

תום הטיול המשותף שלח לי לאודון רשימה של המינים שראינו: מלבד שני הלבנינים היו שם ירוק כנף מפוספס, כתום כנף המצילתיים, נמפית החורשך וטבעית זוטית.

עיקר ההתפעלות התמקדה בהזדווגות של זוג פרפרי ירוק כנף מפוספס. זו היתה האטרקציה של הבוקר. אמנם לא הצלחתי להבחין תחילה בפרפר כלשהו, אבל לאחר שלאודון הצביע בסבלנות על הצמח שעליו עמדו זוג הפרפרים והסביר שזו תנוחת המנוחה לאחר ההזדווגות השתכנעתי שמדובר בפרפרים ולא בעלים ירוקים. "אחר כך", הסביר לאודון, "תטיל הנקבה ביצים על הצמח הפונדקאי, מהן ייצאו זחלים ובהמשך פרפרים. ייתכן שהזחלים יישארו כך עד העונה הבאה.

"מיני הפרפרים בארץ מעניינים כי אנחנו בקצה גבול ההתפשטות של הפרפרים האפריקאיים צפונה ושל האירופיים דרומה", המשיך לאודון בסבלנות את ההסבר הלא מדעי, שמיועד להדיוטות. "לפרפרים יש פונדקאים, אלה הצמחים שעליהם הנקבה מטילה ביצים. לרוב הפרפרים יש פונדקאים ספציפיים. הם יבחרו את אותו צמח שעליו יוכלו להתרבות. יש פרפרים עם ספקטרום רחב של פונדקאים. הפרפר הוא חרק סופר־חכם. הגולם מרגיש אם הפונדקאי לבלב ואת הכמויות שלו. הפרפר מגיח רק כאשר יש מספיק פונדקאים. לפעמים הם מחכים שנה או שנתיים.

"אורך החיים של פרפר הוא בדרך כלל כמה שבועות. יש להם חוש ריח מפותח וחוש ראייה טוב. יש להם חיישני מגע רגישים. כל התפקיד של הבוגר הוא לקיים את עצמו. הוא לא אוכל אלא רק מוצץ צוף. תפקידיו הם להזדווג ולהתרבות. הם לא פוגעים אחד בשני או בחרקים אחרים. אזורי המחיה שלהם יציבים, אבל יש פרפרים נודדים כמו נמפית החורשך. הנה שם, זו נמפית. רואה?"

מה מושך אותנו בפרפרים?

"היופי. האסתטיקה. התעופה העדינה. יש דמיון לצפרות. זה עניין של התמקדות. אני אוהב לצלם פרפרים שמוצצים צוף מפרחים. אין לך הרבה זמן להתמקד כי הוא זז. זה מאתגר".

כמה פעמים בשבוע אתה יוצא לחפש פרפרים?

"באביב כמעט בכל יום. תמיד יש משהו מעניין. אני נוסע הרבה, לאזורים שונים בארץ. בדרך כלל עם עוד חברים. בחורף היציאות נדירות יותר. זה דומה לציד אבל אין לנו רשתות אלא מצלמות. אני מסוגל לצלם כל פרפר שוב ושוב, גם את המוכרים ביותר שכבר צילמתי המון פעמים. תמיד יש זווית שונה".

תשתתף בספירה הגדולה?

"בהחלט. החשיבות של ספירת הפרפרים היא במסה גדולה של מידע ואפשר להשוות אותו בין השנים. במשך כל השנה אני מנטר ספורדי. אין לי מסלול קבוע, אבל אני מדווח על תצפיות".

תחושת הערך

בכל שיחה עם חובבי פרפרים עולים שמותיהם של בני הזוג דובי ולאה בנימיני. הם מהוותיקים, הידענים והפעילים ביותר בתחום בישראל. דובי הקים את אגודת חובבי הפרפרים וחיבר את "מדריך הפרפרים בישראל", ספר שימושי למטיילים, המאפשר את זיהויים של כל פרפרי היום. לאה היא נציגת אגודת חובבי הפרפרים ומרכזת הספירה הגדולה שמתחילה עכשיו. בשיחה היא מפרטת את האופן שבו מתנהלת הספירה ואת תוצאות ספירת השנה שעברה.

"הספירה נמשכת שלושה שבועות כי האביב הוא התקופה הטובה ביותר. כך אנחנו מקווים שנוכל להנחיל את הנושא לתלמידי בתי ספר שייצאו לספור פרפרים. חלק מהעניין המדעי טמון בכך שבכל שנה תיערך הספירה בימים קבועים. זה מיטיב את ההשוואה בין השנים. השנה מעוטת גשמים ומעניין אותנו לדעת אם זה ישפיע על הספירה".

מי יכול להשתתף בספירה?

"הנתונים יכולים להגיע מכל אחד אבל בדף הדיווח המשתתפים כותבים מה הגיל שלהם ומה דרגת המיומנות. כך אנחנו יכולים לנתח את הנתונים ולהתייחס גם לדרגת האמינות של הדיווח. יש כמובן גם הפתעות, כי בשנה שעברה התייחסנו תחילה בספקנות לדיווחים של ילדה בת 11 ובדיעבד התברר שכל הדיווחים שלה היו מדויקים להפליא. אנחנו רוצים שקהל רחב יכיר את עולם הפרפרים. זה אתגר של פעם בשנה ואתה מרגיש שאתה חלק מדבר גדול יותר. תחושת הערך של המשתתפים משמעותית".

מה עושים בנתונים שנאספים?

"בתום הספירה אנחנו מנתחים את הנתונים לפי מפת אזורי אקלים. אנחנו משקיעים מאמץ גדול להגיע לנתונים מדויקים ומידע מקיף. בספירה שנערכה ב-2024 הגיעו 798 דיווחים אבל היו סופרים שהגישו מספר דיווחים – מאזורים שונים. כלומר מספר המשתתפים קטן יותר. בסך הכל נספרו בשנה שעברה 71 מינים, כמחצית ממספר מיני הפרפרים בישראל. סופרי הפרפרים ראו בשנה שעברה 13,175 פרטים. הנפוץ ביותר הוא לבנין הצנון (5,145) ואחריו לבנין הכרוב (1,319), אביבית משוישת (831) וסטירית פקוחה (820). הסיכוי לראות לבנין הצנון לפי ספירת שנה שעברה הוא 68%. במקום השני לבנין הכרוב עם סיכוי של 42%. אחריו צהבוני התלתן (33%) ונמפית החורשף (24%)".

נמפית החורשף הוא פרפר גדול, כתום ויפה. ראינו כמה מהם בזמן הטיול עם לאודון. שמו המדעי הוא Vanessa Cardui ומקורו הלטיני בשמה של ונוס. נמפית בא מהמילה נימפה וחורשף הוא ארטישוק, צמח ממשפחת המורכבים, שבסביבתם נפוץ הפרפר. האזכור שלו שולח אותי בחזרה לספרה של קילפי, שם מוזכרת הנמפית בשיר שבו מתואר דרדר, ואז כתוב "על קרקפתו נמפית החורשף. / גדולה, חדשה, זה עתה בקעה מהגולם, / רעננת צבעים, / בשלב האחרון של חייה: / פרפר במיטבו".

מדע אזרחי

השנה מצטרף לספירה צוות המרכז הישראלי למדע אזרחי במוזיאון הטבע. מהשנה ירוכזו הנתונים במאגר המידע של המרכז, מה שיסייע בזיהוי מגמות ושינויים לאורך השנים. יחד עם נתונים משנים קודמות, המידע ישמש את החוקרים להבנת השינויים והמגמות באוכלוסיות הפרפרים בישראל ולמעקב אחר תופעות שונות, כמו נדידה של פרפרים או הגעת פרפרים טרופיים לישראל. המידע מאפשר גם תכנון דרכים להגנה על הפרפרים. מהכחדה, ויתרום להבנת השפעתם של שינויי האקלים על חיות הבר ומצב הטבע בארץ.

ד"ר נירית לביא אלון, מהמרכז הישראלי למדע אזרחי במוזיאון הטבע ע"ש שטיינהארדט ורכזת תחום מדע אזרחי בחברה להגנת הטבע, הסבירה: "הרעיון הבסיסי הוא שגם אנשים שאינם מדענים יכולים לתרום בקידום המדע. הם אוספים נתונים שהחוקרים מנתחים. זה חלק ממכלול מדע אזרחי של ניטור מינים נדירים, ניטור שיטתי לפי אזורים וכדומה. ספירת הפרפרים התמסדה בהשראת ספירת הציפורים הגדולה. המטרה היא לאסוף נתונים כדי להבין מה מצב הפרפרים וגם לקרב את הקהל להכיר פרפרים ולאהוב את הטבע. זה עולם שלם שמשגיג המון מטרות בו זמנית".

כמה הנתונים האלה אמינים?

"הרבה מדענים אמנם מטילים ספק בנתונים שנאספים במדע אזרחי אבל יש לנו הרבה אפשרויות של בקרת נתונים. יש ממצאים שמדליקים נורה אדומה ויש את חוק המספרים הגדולים — ככל שיש יותר נתונים הטעות בטלה. גם אם משהו יתבלבל בין שני מיני פרפרים הנזק אינו גדול. עצם הנוכחות של פרפרים מעידה על בריאות הסביבה. עם זאת, חשוב להשקיע בהכשרה ובהכנה של המשתתפים".

מעקב אחר פרפרים יותר קשה ממקרים אחרים?

"לא. זה דווקא קל יותר. יש יותר מ-500 מיני ציפורים בישראל ורק 180 מיני פרפרים, אז זה אמור להיות יותר קל. הפרפרים צבעוניים, עפים לאט, יושבים די זמן על הצמח. השאלה היא כמה המוטיבציה שלך גבוהה".

האם התופעה העולמית של אובדן מיני החרקים משפיעה על הספירה? מושכת יותר משתתפים?

"זו תופעה שצריכה להדאיג את כולנו אבל אני לא בטוחה שזה יגרום לאנשים לצאת לספור. כרגע אין דגש על המוטיבציה של 'בואו לחקור לפני שהם נעלמים'. הספירה מחפשת שינוי במגמות".

מי הקהל שמשתתף במדע אזרחי?

"המאפיינים בכל העולם הם גברים, לבנים, מבוגרים. יש להם זמן לתחביבים שלהם. הם מחפשים משמעות, משכילים. זה הפרופיל הבסיסי בעולם כולו. ספירת הפרפרים דווקא מתאימה מאוד למשפחות עם ילדים. זו השאיפה — לקרב את הקהל למדע. חשוב לעשות

מדע כדי שקבלת ההחלטות של המדינה תהיה מבוססת על נתונים. זה יביא לעתיד טוב יותר".

מהי בעיניך הדוגמה הכי מוצלחת של פרויקט מדע אזרחי?

"יש המון מדדי הצלחה. אני מאוד גאה בפרויקט זיהוי הסלמנדרות בחיפה. זה פרויקט חיוני. כך גם פרויקט הגחליליות".

בסיום השיחה עם לביא אלון איני מצליח להתאפק ומוסיף כאן עוד ציטוט אחרון של קילפי. זהו שיר בן שתי שורות בלבד, שהעניק לקובץ את שמו: "שא רגלך מדושת הגז:/ הפרפר חוצה את הכביש".

מקור: "הארץ", [תרבות|טיולים](#)